

FUNDACJE RODZINNE

Aspekty prawne i podatkowe

redakcja naukowa Adam Mariański

Monika Błońska, Aneta Chałat
Magdalena Grzywaczewska-Łuczowska, Marcin Konarski
Adam Mariański, Anita Pardej, Bartosz Rodak
Katarzyna Rozenberg, Dawid Tomaszewski

Wolters Kluwer

FUNDACJE RODZINNE

Aspekty prawne i podatkowe

redakcja naukowa Adam Mariański

Monika Błońska, Aneta Chałat
Magdalena Grzywaczewska-Łuczowska, Marcin Konarski
Adam Mariański, Anita Pardej, Bartosz Rodak
Katarzyna Rozenberg, Dawid Tomaszewski

Stan prawny na 5 października 2023 r.

Wydawca
Grzegorz Jarecki

Redaktor prowadzący
Kinga Zając

Opracowanie redakcyjne
Trzy kropki Joanna Maź

Projekt okładek serii
Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

Poszczególne rozdziały książki napisali:
Monika Błońska – rozdz. 3
Aneta Chałat – rozdz. 2, 11
Magdalena Grzywaczewska-Łuczowska – rozdz. 7, 8
Marcin Konarski – rozdz. 1
Adam Mariański – rozdz. 4
Anita Pardej – rozdz. 5, 12, 15.1
Bartosz Rodak – rozdz. 9, 13, 14, 15.4
Katarzyna Rozenberg – rozdz. 6
Dawid Tomaszewski – rozdz. 10, 15.2, 15.3

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2023

ISBN 978-83-8328-970-0

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. +48 728 313 462
e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	15
Wprowadzenie.....	19
Rozdział 1	
Fundator – prawa i obowiązki.....	29
1.1. Fundator	29
1.2. Sposób wykonywania uprawnień fundatora.....	30
1.3. Prawa fundatora	31
1.4. Uprawnienia doradcze i kontrole fundatora	34
1.5. Uprawnienia fundatora przy likwidacji fundacji	37
1.6. Obowiązki fundatora.....	39
1.7. Odpowiedzialność fundatora	41
Rozdział 2	
Majątek fundacji rodzinnej	43
2.1. Fundusz założycielski fundacji rodzinnej	43
2.2. Wkład do fundacji rodzinnej	45
2.2.1. Nieruchomości.....	47
2.2.2. Udziały w spółkach prawa handlowego.....	50
2.2.3. Mniej oczywiste wkłady	53
Rozdział 3	
Fundacja rodzinna a prawo spadkowe	57
3.1. Spadkobranie w polskim prawie – uwagi wstępne.....	57
3.2. Planowanie spadkowe i transfer pokoleniowy	58

3.3. Prawo spadkowe a różne rodzaje działalności gospodarczej.....	59
3.3.1. Spadkobranie przy jednoosobowej działalności gospodarczej.....	60
3.3.1.1. Zarząd sukcesyjny przedsiębiorstwem osoby fizycznej.....	62
3.3.2. Spółka cywilna.....	64
3.3.2.1. Nagła sukcesja wspólnika spółki cywilnej – dziedziczenie udziału.....	65
3.3.2.2. Obowiązek rozliczenia ze spadkobiercami	66
3.4. Spółki osobowe	68
3.4.1. Spadkobranie ogółu praw i obowiązków – zasady ogólne	69
3.4.2. Kontynuacja działalności spółki po śmierci wspólnika.....	70
3.4.3. Obowiązek rozliczenia ze spadkobiercami po śmierci wspólnika	71
3.4.4. Istnienie spółki z udziałem spadkobierców.....	73
3.4.4.1. Dwuosobowa spółka osobowa.....	74
3.4.5. Spółka partnerska.....	75
3.4.6. Dwuosobowa spółka partnerska.....	78
3.4.7. Spółka komandytowa.....	78
3.4.8. Spółka komandytowo-akcyjna.....	80
3.5. Spółki kapitałowe	81
3.5.1. Spadkobranie spółek kapitałowych – uwagi wstępne.....	81
3.5.2. Spadkobranie udziałów w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością.....	82
3.5.2.1. Ograniczenie spadkobrania udziałów	84
3.5.3. Spółka akcyjna	85
3.6. Zmiany w zakresie spadkobrania z ustawy o fundacji rodzinnej.....	87
3.6.1. Zachowek – regulacja przed 22.05.2023 r.	89
3.6.1.1. Pozbawienie prawa do zachowku	89
3.7. Zachowek – regulacja od 22.05.2023 r.....	92

3.7.1. Wyliczenie zachowku po wejściu w życie ustawy o fundacji rodzinnej	92
3.7.2. Odroczenie płatności zachowku, płatność ratałna, obniżenie zachowku	93
3.7.3. Pozbawienie zachowku z fundacji rodzinnej	94
3.7.4. Dochodzenie roszczeń z tytułu zachowku	95
3.8. Reżim prawny przy spadkobranu w ramach Unii Europejskiej	96

Rozdział 4

Opodatkowanie fundacji rodzinnej	99
4.1. Wprowadzenie	99
4.2. Podatek dochodowy od osób prawnych	100
4.2.1. Zwolnienie a opodatkowanie działalności pozaustawowej	101
4.2.2. Podatek od wynajmowanych nieruchomości	108
4.2.3. Podatek od świadczeń fundacji i mienia polikwidacyjnego	111
4.2.4. Podatek od ukrytych zysków	112
4.3. Podatek dochodowy od osób fizycznych	114
4.3.1. Zasady opodatkowania beneficjentów	114
4.3.2. Zwolnienie z PIT dla beneficjentów z zerowej grupy podatkowej	116
4.4. Podatek od spadków i darowizn	118
4.5. Ordynacja podatkowa	119

Rozdział 5

Prowadzenie przez fundację rodzinną działalności gospodarczej	127
5.1. Działalność i cele spółek prawa handlowego a działalność i cele fundacji rodzinnej	127
5.2. Dozwolona działalność gospodarcza fundacji rodzinnej	129
5.3. Działalność gospodarcza na gruncie ustawy – Prawo przedsiębiorców	131
5.4. Prowadzenie działalności gospodarczej przez fundację rodzinną i przekroczenie jej zakresu	142

5.4.1. Nabycie przedsiębiorstwa prowadzonego dotychczas w formie jednoosobowej działalności gospodarczej.....	142
5.4.2. Płatności dokonywane przez fundację rodzinną i ich identyfikacja.....	143
5.4.3. Wykroczenie poza dozwolony zakres działalności gospodarczej.....	144

Rozdział 6

Powstanie fundacji rodzinnej	147
6.1. Oświadczenie o ustanowieniu fundacji rodzinnej	148
6.1.1. Uwagi ogólne w zakresie oświadczenia o ustanowieniu fundacji rodzinnej	148
6.1.2. Ustanowienie fundacji w testamencie	149
6.2. Statut.....	151
6.2.1. Nazwa fundacji rodzinnej	154
6.2.2. Siedziba fundacji rodzinnej.....	155
6.2.3. Szczegółowy cel fundacji rodzinnej.....	155
6.2.4. Fundator.....	157
6.2.4.1. Przekazanie uprawnień fundatora	157
6.2.4.2. Rozwiązania przy wielości fundatorów ...	158
6.2.5. Beneficjenci.....	159
6.2.5.1. Beneficjenci i sposób ich określenia.....	159
6.2.5.2. Zakres uprawnień przysługujących beneficjentom	161
6.2.5.3. Zasady prowadzenia listy beneficjentów...	165
6.2.5.4. Zasady, w tym szczegółowy tryb, zrzeczenia się uprawnień przez beneficjenta	166
6.2.5.5. Utrata statusu beneficjenta.....	167
6.2.6. Czas trwania fundacji rodzinnej.....	167
6.2.7. Wartość funduszu założycielskiego.....	168
6.2.8. Organy fundacji.....	169
6.2.8.1. Zasady powoływania i odwoływania członków organów	170
6.2.8.2. Uprawnienia i obowiązki członków organów	171

6.2.8.3. Zasady reprezentacji fundacji rodzinnej przez zarząd albo przez inne organy fundacji rodzinnej w przypadkach wskazanych w ustawie	174
6.2.8.4. Zasady reprezentacji przez inne organy fundacji rodzinnej w przypadkach wskazanych w ustawie	176
6.2.8.5. Kadencja – jej długość i sposób obliczania	176
6.2.8.6. Posiedzenia organów	177
6.2.8.7. Porządek obrad	178
6.2.8.8. Korum	180
6.2.8.9. Podejmowanie uchwał	180
6.2.8.10. Prawo odwołania	181
6.2.8.11. Regulacje w zakresie zgromadzenia beneficjentów	182
6.2.8.12. Zakres spraw wymagających uchwały zgromadzenia beneficjentów	182
6.2.8.13. Ustanowienie rady nadzorczej i przyznanie jej dodatkowych uprawnień	183
6.2.9. Zasady współpracy lub współdziałania organów fundacji rodzinnej	184
6.2.10. Podmiot uprawniony do zatwierdzenia czynności zarządu fundacji rodzinnej w organizacji	184
6.2.11. Wytyczne dotyczące inwestowania majątku fundacji rodzinnej	185
6.2.12. Zasady zmiany statutu	185
6.2.13. Rozwiązanie fundacji	187
6.2.13.1. Przeznaczenie mienia fundacji rodzinnej po jej rozwiązaniu	187
6.2.13.2. Szczegółowe okoliczności rozwiązania fundacji rodzinnej	190
6.2.14. Jednostki terenowe	190
6.2.15. Postanowienia dodatkowe	191

6.2.15.1. Wyłączenie zarządu rodziców beneficjenta	191
6.2.15.2. Zapis na sąd polubowny.....	191
6.3. Sporządzenie spisu mienia	192
6.4. Ustanowienie organów fundacji rodzinnej wymaganych przez ustawę lub statut	193
6.5. Wniesienie funduszu założycielskiego	194
6.6. Wpisanie do rejestru fundacji rodzinnych	196
6.7. Fundacja rodzinna w organizacji.....	197
6.7.1. Powstanie i charakterystyka fundacji rodzinnej w organizacji	198
6.7.2. Reprezentacja i odpowiedzialność osób reprezentujących fundację rodzinną w organizacji	199
6.7.3. Skutki rejestracji	200
6.7.4. Skutki niezarejestrowania fundacji	200

Rozdział 7

Beneficjent i lista beneficjentów – praktyczne zagadnienia

związane z określeniem beneficjentów i ich uprawnień	203
7.1. Kto może być beneficjentem fundacji rodzinnej?.....	203
7.1.1. Definicja pojęcia „beneficjent”	203
7.1.2. Beneficjent fundacji rodzinnej.....	204
7.1.3. Osoba fizyczna jako beneficjent fundacji rodzinnej	206
7.1.3.1. Małoletni beneficjent i zarząd jego majątkiem	207
7.1.4. Organizacja pożytku publicznego jako beneficjent fundacji rodzinnej	209
7.1.5. Fundator jako beneficjent fundacji rodzinnej	210
7.2. Lista beneficjentów	212
7.3. Uprawnienia beneficjenta.....	214
7.3.1. Świadczenia dla beneficjenta.....	215
7.3.1.1. Przyznanie świadczenia pod warunkiem lub z zastrzeżeniem terminu.....	217

7.3.1.2. Zasady wypłaty świadczeń na rzecz beneficjentów.....	219
7.3.2. Pozostałe uprawnienia.....	220

Rozdział 8

Organy fundacji rodzinnej	223
8.1. Zasady działania organów fundacji rodzinnej.....	224
8.1.1. Kadencja członków organów	225
8.1.2. Posiedzenia organów fundacji rodzinnej.....	227
8.1.3. Zasady podejmowania uchwał.....	231
8.1.4. Nieważność czynności prawnej dokonanej bez zgody organu	234
8.2. Zarząd fundacji.....	235
8.2.1. Skład zarządu fundacji. Powoływanie i odwoływanie członków zarządu	235
8.2.2. Prawa i obowiązki członków zarządu	239
8.3. Rada nadzorcza.....	241
8.4. Zgromadzenie beneficjentów.....	243

Rozdział 9

Odpowiedzialność cywilnoprawna.....	249
9.1. Podmiotowe aspekty odpowiedzialności.....	250
9.2. Czasowy aspekt odpowiedzialności	251
9.3. Zasada winy jako podstawa odpowiedzialności.....	251
9.4. Zakres odpowiedzialności	253
9.5. <i>Business judgment rule</i>	254
9.6. Zaostrzenie odpowiedzialności.....	256

Rozdział 10

Audyt i kontrola sądowa.....	257
10.1. Skład zespołu audytorów	258
10.2. Terminy przeprowadzania audytu.....	261
10.3. Prawa i obowiązki związane z audytem.....	263
10.4. Kontrola sądowa i obowiązek informacyjny	267
10.4.1. Powództwo o uchylenie uchwały organu fundacji rodzinnej	267

10.4.1.1. Uprawnieni do wytoczenia powództwa o uchylenie uchwały.....	267
10.4.1.2. Uchwała sprzeczna ze statutem fundacji rodzinnej	270
10.4.1.3. Uchwała sprzeczna z celem fundacji rodzinnej.....	271
10.4.1.4. Termin wniesienia powództwa o uchylenie – prekluzja	273
10.4.2. Powództwo o stwierdzenie nieważności uchwały organu fundacji rodzinnej	276
10.4.2.1. Uprawnieni do wytoczenia powództwa o stwierdzenie nieważności uchwały.....	276
10.4.2.2. Uchwała sprzeczna z ustawą	276
10.4.2.3. Termin wniesienia powództwa o stwierdzenie nieważności uchwały.....	278
10.4.2.4. Wyłączenie stosowania art. 189 k.p.c. ...	278
10.4.3. Obowiązki informacyjne fundacji rodzinnej wobec Krajowej Administracji Skarbowej	281
10.4.3.1. Uprawnione organy do żądania przekazania danych.....	281
10.4.3.2. Dane podlegające przekazaniu	282
10.4.3.3. Termin do przekazania żądanych danych i obowiązek określenia okresu, za jaki informacje mają być przekazane...	284

Rozdział 11

Rozwiązanie i likwidacja fundacji rodzinnej	287
11.1. Przesłanki rozwiązania fundacji rodzinnej określone w statucie fundacji	287
11.2. Przyczyny rozwiązania fundacji rodzinnej	288
11.3. Proces likwidacji fundacji rodzinnej	294
11.4. Rozwiązanie fundacji rodzinnej bez przeprowadzania postępowania likwidacyjnego	296
11.5. Rozwiązanie fundacji rodzinnej w organizacji	300
11.6. Rozwiązanie fundacji rodzinnej wykonującej działalność gospodarczą w przypadku jej upadłości.....	301

Rozdział 12

Rejestr fundacji rodzinnych	303
12.1. Znaczenie rejestracji i rejestru fundacji rodzinnych	303
12.2. Zasady związane z funkcjonowaniem rejestru fundacji rodzinnych	304
12.2.1. Zasada jawności	304
12.2.2. Domniemanie prawdziwości wpisu	305
12.2.3. Niemożność zasłaniania się nieznajomością treści wpisu w rejestrze fundacji rodzinnych	307
12.3. Rejestracja fundacji rodzinnej	308
12.3.1. Wniosek o wpis do rejestru fundacji rodzinnych...	308
12.3.2. Wzory formularzy.....	311
12.3.3. Zakres informacji podlegających ujawnieniu w rejestrze fundacji rodzinnych	312
12.3.4. Zmiana danych w rejestrze.....	314
12.4. Formularze do zgłoszenia zmiany danych.....	315

Rozdział 13

Przepis karny	317
13.1. Uwagi ogólne	317
13.2. Niewykonanie obowiązku z art. 84 u.f.r.....	319
13.3. Utrudnianie lub udaremnianie wykonania obowiązku z art. 84 u.f.r.....	321
13.4. Podawanie nieprawdziwych informacji wskazanych w art. 84 u.f.r.....	322

Rozdział 14

Przetwarzanie i ochrona danych osobowych w kontekście funkcjonowania fundacji rodzinnych	325
14.1. Przetwarzanie danych osobowych w ramach fundacji...	328
14.2. Lista beneficjentów fundacji rodzinnej.....	330
14.3. Prawa beneficjenta oraz innych osób, których dane są przetwarzane	335
14.4. Obowiązki zarządu i członków zarządu w kontekście danych osobowych.....	337

Rozdział 15

Zmiany w przepisach	341
15.1. Zmiany w ustawie o kształtowaniu ustroju rolnego.....	341
15.2. Zmiany w ustawie o kosztach sądowych w sprawach cywilnych	347
15.2.1. Charakter prawny opłat sądowych związanych z fundacjami rodzinnymi.....	347
15.2.2. Opłata stała od pozwu w sprawie o uchylenie uchwały organu fundacji rodzinnej lub stwierdzenie nieważności uchwały organu fundacji rodzinnej	348
15.2.3. Opłaty w sprawach z zakresu rejestru fundacji rodzinnych.....	348
15.2.3.1. Opłata od zgłoszenia fundacji rodzinnej do rejestru fundacji rodzinnych	348
15.2.3.2. Opłata od wniosku o wpis w rejestrze fundacji rodzinnych.....	348
15.2.3.3. Opłata od skargi na orzeczenie referendarza sądowego	349
15.3. Zmiany w ustawie o ochronie roszczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy.....	349
15.4. Zmiany w ustawie o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu	350
Bibliografia.....	359

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

k.c.	– ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2023 r. poz. 1610 ze zm.)
k.k.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1138 ze zm.)
k.p.a.	– ustawa z 14.06.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2023 r. poz. 775 ze zm.)
k.p.c.	– ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2023 r. poz. 1550 ze zm.)
k.s.h.	– ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2022 r. poz. 1467 ze zm.)
o.p.	– ustawa z 29.08.1997 r. – Ordynacja podatkowa (Dz.U. z 2022 r. poz. 2651 ze zm.)
p.p.m.	– ustawa z 4.02.2011 r. – Prawo prywatne międzynarodowe (Dz.U. z 2023 r. poz. 503)
pr. bud.	– ustawa z 7.07.1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. z 2023 r. poz. 682 ze zm.)
pr. przeds.	– ustawa z 6.03.2018 r. – Prawo przedsiębiorców (Dz.U. z 2023 r. poz. 221 ze zm.)
RODO	– rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z 27.04.2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz.Urz. UE L 119, s. 1)

rozporządzenie 650/2012	– rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z 4.07.2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego (Dz.Urz. UE L 201, s. 107, ze zm.)
u.b.r.	– ustawa z 11.05.2017 r. o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym (Dz.U. z 2023 r. poz. 1015 ze zm.)
u.d.e.	– ustawa z 18.11.2020 r. o doręczeniach elektronicznych (Dz.U. z 2023 r. poz. 285 ze zm.)
u.f.i.	– ustawa z 27.05.2004 r. o funduszach inwestycyjnych i zarządzaniu alternatywnymi funduszami inwestycyjnymi (Dz.U. z 2023 r. poz. 681 ze zm.)
u.f.r.	– ustawa z 26.01.2023 r. o fundacji rodzinnej (Dz.U. poz. 326 ze zm.)
u.g.n.	– ustawa z 21.08.1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2023 r. poz. 344 ze zm.)
u.k.s.c.	– ustawa z 28.07.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2023 r. poz. 1144 ze zm.)
u.k.u.r.	– ustawa z 11.04.2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego (Dz.U. z 2022 r. poz. 2569 ze zm.)
u.o.r.p.	– ustawa z 13.07.2006 r. o ochronie roszczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy (Dz.U. z 2023 r. poz. 1087)
u.p.p.p.	– ustawa z 1.03.2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu (Dz.U. z 2023 r. poz. 1124 ze zm.)
u.p.s.d.	– ustawa z 28.07.1983 r. o podatku od spadków i darowizn (Dz.U. z 2023 r. poz. 1774 ze zm.)
u.r.	– ustawa z 29.09.1994 r. o rachunkowości (Dz.U. z 2023 r. poz. 120 ze zm.)
ustawa o CIT	– ustawa z 15.02.1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz.U. z 2022 r. poz. 2587 ze zm.)
ustawa o KAS	– ustawa z 16.11.2016 r. o Krajowej Administracji Skarbowej (Dz.U. z 2023 r. poz. 615 ze zm.)
ustawa o KRS	– ustawa z 20.08.1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (Dz.U. z 2023 r. poz. 685 ze zm.)
ustawa o PIT	– ustawa z 26.07.1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2022 r. poz. 2647 ze zm.)

- u.w.l. – ustawa z 24.06.1994 r. o własności lokali (Dz.U. z 2021 r. poz. 1048 ze zm.)

Czasopisma i publikatory

- MoP – Monitor Podatkowy
OSA – Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSNC – Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNCP – Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Cywilnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
PPH – Przegląd Prawa Handlowego
Prz. Pod. – Przegląd Podatkowy
PS – Przegląd Sądowy
Zb. Orz. SN – Zbiór Orzeczeń Sądu Najwyższego

Inne

- CEIDG – Centralna Ewidencja i Informacja o Działalności Gospodarczej
CIT – podatek dochodowy od osób prawnych
CRBR – Centralny Rejestr Beneficjentów Rzeczywistych
KAS – Krajowa Administracja Skarbowa
KIS – Krajowa Informacja Skarbowa
KRS – Krajowy Rejestr Sądowy
NSA – Naczelny Sąd Administracyjny
OPP – organizacja pożytku publicznego
SA – sąd apelacyjny
SN – Sąd Najwyższy
SO – sąd okręgowy
TSUE – Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej
WSA – wojewódzki sąd administracyjny

WPROWADZENIE

Znaczna część polskich podmiotów gospodarczych powstała na przełomie lat 80. i 90. ubiegłego wieku. Zważywszy na średni okres funkcjonowania firmy rodzinnej, nadszedł już najwyższy czas, a niejednokrotnie już ostatni moment, na przekazanie biznesu w ręce następców. Jest to przy tym pierwszy tak duży proces w historii Polski, a zatem niewiele osób posiada niezbędne doświadczenie potrzebne do jego zaplanowania i sprawnej realizacji.

Proces przekazywania firmy rodzinnej w ręce następców jest skomplikowany, także od strony prawnej i podatkowej. Kolejne regulacje prawne nie rozwiązywały problemów prawnych, a czasami wręcz wywoływały nowe. W szczególności kontynuacja działalności gospodarczej osoby fizycznej bądź spółki osobowej przez spadkobierców powodowała olbrzymie problemy praktyczne¹. Było to częściowo uzasadnione nowością wprowadzanych regulacji, ale przede wszystkim nienależytym rozumieniem i stosowaniem zasad sukcesji podatkowej. Dodatkowo brakowało podobnych rozwiązań w innych gałęziach prawa, w szczególności w prawie administracyjnym (np. sukcesja koncesji i zezwoleń).

Problemu sukcesji biznesu nie da się rozwiązać jedną ustawą, a nawet wieloma regulacjami. Jednak w projekcie ustawy o zarządzie sukcesyj-

¹ A. Mariański, *Prawa i obowiązki następców prawnych w prawie podatkowym*, Warszawa 2001; *Sukcesja biznesu, czyli jak zadbać o bezpieczeństwo przedsiębiorstwa i rodziny*, red. A. Mariański, Gdańsk 2016; *Opodatkowanie spółek osobowych i ich wspólników*, red. A. Mariański, Warszawa 2018, s. 217 i n.; A. Mariański, A. Żądło, *Kontynuacja działalności gospodarczej osoby fizycznej przez spadkobierców*, Prz. Pod. 2017/8, s. 31–36.

nym przedsiębiorstwem osoby fizycznej² wskazano, że: „Stworzenie instytucji zarządu sukcesyjnego stanowi alternatywne rozwiązanie dla tworzenia planów sukcesji”. Taki przekaz jest niewłaściwy, ponieważ zamiast pomagać w podejmowaniu jednego z najważniejszych wyzwań stojących przed polską gospodarką, zmniejsza szanse na skuteczne transfery wielopokoleniowe.

Po pierwsze, ustawa o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej dotyczy jedynie przedsiębiorstw osób fizycznych. Oczywiście w takiej formie prowadzonych jest najwięcej firm rodzinnych, ale skomplikowane problemy prawne i podatkowe dotyczą zwykle sukcesji średnich i dużych przedsiębiorstw, a te już rzadko są prowadzone w formie działalności jednoosobowej. Jeżeli jeszcze takie firmy nie zmieniły formy prawnej, to świadczy to o braku dojrzałości biznesowej właścicieli. Można jedynie sarkastycznie dodać, że Polski Ład miał jedną pozytywną konsekwencję – przyspieszył proces przekształcania tych firm w spółki prawa handlowego. Co więcej, przyspieszył zmiany form prawnych spółek niemających osobowości prawnej – albo w spółki komandytowe, albo komandytowo-akcyjne, a niejednokrotnie w spółki kapitałowe, które najlepiej nadają się do planowania sukcesji biznesu.

Planowanie sukcesyjne jest zatem koniecznością dla każdej firmy rodzinnej, bez względu na jej wielkość. W małych i średnich firmach najczęściej konieczna będzie zmiana formy prawnej, np. z jednoosobowej działalności na spółkę prawa handlowego. W większych firmach oraz majątkach rodzinnych konieczne będzie założenie fundacji prywatnej lub trustu.

Poza ustawą o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej konieczne było wprowadzenie regulacji umożliwiających skuteczne budowanie firmy rodzinnej na pokolenia³. Jednak nie mieliśmy w Polsce możliwości założenia trustów czy prywatnych fundacji rodzinnych. W tym celu należy korzystać z rozwiązań innych krajów, takich jak: Austria, Luksemburg, Malta lub Holandia. Postulat dostosowania kra-

² Druk sejm. nr 2293, Sejm VIII kadencji.

³ Zob. szerzej A. Mariański, *Budując dla pokoleń*, Warszawa 2021.

jowych rozwiązań do potrzeb firm rodzinnych pojawiał się od wielu lat⁴, ale brak zrozumienia transformacji pokoleniowej i zasad budowania rodzimego kapitału powodował, że bieżąca polityka była jak zwykle ważniejsza niż długoterminowe cele. Dodatkowo ustawodawca podatkowy mylnie utożsamiał fundacje rodzinne z unikaniem opodatkowania⁵, a w konsekwencji podejmował próby objęcia ich regulacjami dotyczącymi tzw. podatku od wyjścia oraz zagranicznej spółki kontrolowanej⁶. Tymczasem fundacja prywatna jest niezbędnym instrumentem do budowania firmy na pokolenia.

Po drugie, ustawa o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwa osoby fizycznej mogła prowadzić do samozadowolenia właścicieli. Skoro jest ustawa, to już nie ma potrzeby podejmować jakichkolwiek działań. W sytuacji braku planowania sukcesyjnego możemy w praktyce doświadczyć jedynie odroczenia problemów, a następnie pośpiesznego „leczenia objawowego” zamiast wcześniej przygotowanego rozwiązania systemowego. Transfer pokoleniowy, a zwłaszcza budowa firmy wielopokoleniowej, to nie tylko problem prawny – zaniechany zostaje cały ciąg potrzebnych zdarzeń niezbędnych do sprawnego przekazania biznesu rodzinnego.

Planowanie sukcesyjne nie jest łatwym i szybkim procesem. Już samo rozpoczęcie rozmów, w jaki sposób i kiedy nastąpi transfer pokoleniowy, powoduje wiele oporów wśród założycieli firmy, a kolejne fazy procesu przynoszą wiele niespodzianek i rozczarowań. Zwłaszcza kiedy okazuje się, że dzieci nie są zainteresowane kontynuowaniem osiągnięć rodziców, a tak dzieje się coraz częściej. Wtedy pojawiają się inne możliwe scenariusze transformacji pokoleniowej, wśród których warto wymienić: sprzedaż firmy, zaangażowanie menedżerów poprzez udział w majątku firmowym czy w końcu stworzenie długowiecznych wehikułów, jakimi są trusty czy fundacje prywatne.

⁴ A. Mariański, *Polska fundacja rodzinna – postulaty legislacyjne*, MoP 2022/2, s. 129–134.

⁵ F. Majdowski, B. Kuźniacki, *Nowelizacja polskich regulacji CFC – przegląd kluczowych zmian obowiązujących od 1.01.2019 r.*, Prz. Pod. 2019/2, s. 25.

⁶ A. Mariański, *Opodatkowanie fundacji rodzinnych, czyli dokąd zmierza tzw. uszczelnianie systemu podatkowego*, Prz. Pod. 2020/4, s. 32–39.

Z drugiej strony wielu założycielom wydaje się, że skoro ich dzieci przejęły stery w firmie, to problem sukcesji został rozwiązany. Jednak prowadzenie tego procesu bez udzielenia odpowiedzi na fundamentalne pytanie będzie skutkowało katastrofą w kolejnych dekadach. Trzeba m.in. odpowiedzieć na pytania: jakie zasady będą obowiązywać w kolejnych pokoleniach, czyli wtedy gdy właścicielami firmy będzie np. dwanaścioro kuzynów? Jakie będą zasady pracy dzieci, wnuków i ich małżonków w firmie? Czy powstanie rada rodziny? Kto będzie podejmował decyzje strategiczne? Jakie są ograniczenia w zakresie wrogiego przejęcia firmy przez konkurencję? W większości polskich firm, w których już przekazano władzę następnemu pokoleniu, nie ustalono podstaw ładu rodzinnego i zasad budowania firmy wielopokoleniowej. We wszystkich tych sytuacjach ewidentnie widać brak konstytucji rodzinnej, czyli podstawowego dokumentu regulującego ład rodzinny⁷.

Planowanie sukcesji jest procesem złożonym oraz wieloaspektowym. Istotny element rzutujący na przyjętą koncepcję i strukturę sukcesji stanowią obciążenia podatkowe, zarówno w podatku od spadków i darowizn, jak i w podatkach dochodowych. Należy przy tym zauważyć, że z uwagi na postępującą globalizację pod względem biznesowym i majątkowym nierzadko w ramach planowania podatkowego sukcesji konieczne jest uwzględnienie także regulacji podatkowych innych jurysdykcji. Dzieje się tak również z powodu tego, że coraz częściej rodziny biznesowe mają charakter wielonarodowy, a dziedziczenie majątku usytuowanego za granicą staje się powszechniejsze. W efekcie do realizacji specyficznych zamierzeń sukcesyjnych często wykorzystywane są rozmaite instrumenty prawne i finansowe, które w zależności od konstrukcji charakteryzują się różnymi skutkami podatkowymi na etapie wypłaty wypracowanych środków bądź odpowiednich wehikułów, takich jak fundusze inwestycyjne lub spółki holdingowe. W ramach zgromadzonego majątku rodziny, poza przedsiębiorstwem rodzinnym, znajdują się też aktywa innego typu i przeznaczenia, np. wartościowe kolekcje sztuki, które zgodnie z życzeniem rodziny powinny zostać zgromadzone w ramach odpowiedniej instytucji, uniemożliwiającej przyszłym spadkobiercom wyprzedanie gromadzonych przez lata eksponatów.

⁷ Szerzej A. Mariański [w:] *Sukcesja biznesu...*, red. A. Mariański, rozdz. 7.

To z kolei pociąga za sobą konieczność utworzenia dedykowanego podmiotu realizującego wszelkie specyficzne cele i założenia nestorów, przy uwzględnieniu podatkowych następstw zarówno gromadzenia kolejnych elementów kolekcji, jak i ewentualnych wypłat zysków⁸. W konsekwencji planowanie sukcesji staje się procesem niezwykle złożonym i wymagającym holistycznego podejścia, przy uwzględnieniu celów stawianych samemu procesowi sukcesji w odniesieniu do poszczególnych elementów podlegających przekazaniu.

Dlatego w pierwszej kolejności należy wyodrębnić poszczególne składniki (bądź klasy składników) majątku przeznaczonego do przekazania konkretnym następcom. W kolejnym kroku konieczne jest badanie przepisów, w szczególności podatkowych (krajowych lub zagranicznych) właściwych wobec przekazania w oparciu o założenia sukcesyjne elementów. Ponadto istotne jest zweryfikowanie, kto będzie pełnił funkcję sukcesora, w jakim zakresie i w odniesieniu do jakich aktywów. Badaniu powinien podlegać także status prawny i podatkowy nestora oraz potencjalnego sukcesora (w tym rezydencja podatkowa). Następnie warto ocenić, jakie elementy realizacji planu sukcesji rodzą ryzyko podatkowe. W dalszej kolejności należy sięgnąć do wachlarza rozwiązań spadkowego planowania podatkowego, które w danym stanie faktycznym spełniają wszelkie założenia planu sukcesji, a jednocześnie prowadzą do obniżenia obciążeń i ryzyk podatkowych⁹. Etapowi temu często towarzyszy uwzględnienie regulacji oraz instrumentów planowania sukcesyjnego wywodzących się z innych jurysdykcji prawnych, jednak wykorzystywanych coraz częściej również w Polsce. Od 2023 r. już jest możliwe zastosowanie polskich regulacji dotyczących fundacji rodzinnych.

Efekty przeprowadzonej analizy powinny stanowić rzetelną podstawę do wyboru niezbędnych mechanizmów sukcesji minimalizujących obciążenia podatkowe, przy jednoczesnym zagwarantowaniu realizacji celów sukcesji. Należy bowiem podkreślić, że planowanie sukcesyjne nie służy unikaniu opodatkowania. W wielu sytuacjach transfery dla

⁸ Zob. <http://doradcafirmrodzinnych.pl/2018/12/17/fundacja-rodzinna-najwieksza-kolekcja-dziel-sztuki-w-polsce/> (dostęp: 20.09.2023 r.).

⁹ Szerzej *Sukcesja biznesu...*, red. A. Mariański, s. 239 i n.

beneficjentów mogą być podwójnie opodatkowane, zwłaszcza gdy korzystamy z zagranicznych fundacji¹⁰. Jednak głównym celem powinna być ochrona majątku przedsiębiorstwa rodzinnego dla przyszłych pokoleń, dlatego można zaakceptować nawet i wyższe opodatkowanie.

W wyniku kilkuletnich prac i konsultacji 26.01.2023 r. została ostatecznie przyjęta ustawa o fundacjach rodzinnych. W pierwotnej wersji projektu rządowego spełniała ona większość oczekiwań środowisk firm rodzinnych. Przede wszystkim proponowane rozwiązania miały zapewnić swobodę ustawodawcy w zakresie przekazywania majątku, ale także neutralny podatkowy transfer do fundacji oraz pomnażanie jej majątku.

W tym pierwszym zakresie uchwalona ustawa nieznacznie różni się od projektu rządowego z 22.11.2022 r. Przede wszystkim wprowadzono mechanizmy pozwalające na bardziej elastyczną spłatę, a w wyjątkowych sytuacjach redukcję, wysokości zachowku. Jednak to rozwiązanie nie niwelowałoby całkowicie ryzyka sporów rodzinnych przez lata. Dlatego ustawodawca *de facto* wyłączył prawo do zachowku po 10 latach od wniesienia wkładów do fundacji rodzinnej. To pozwala na swobodę fundatora w zakresie określania kręgu beneficjentów oraz należnych im świadczeń. Mogą one być wypłacane pod warunkiem (np. ukończenie szkoły wyższej) lub z zastrzeżeniem terminu (np. po cenzurze wieku dla określonej grupy świadczeń). Dodatkowo nie muszą to być tylko świadczenia pieniężne, ale mogą wspierać edukację przyszłych pokoleń czy też mieć charakter zapomogowy lub zdrowotny. Ustawa to tylko podstawa do działania, a treścią wypełnia je fundator w statucie fundacji.

W drugim zakresie ważne jest przyjęcie zasady neutralności wnoszenia wkładów do fundacji. Dodatkowo projektodawcy zdecydowali się na zwolnienie od podatku dochodowego od osób prawnych fundacji w zakresie tzw. dozwolonej działalności gospodarczej. Jej zakres jest dość szeroki i obejmuje w szczególności dochody: ze zbywania mienia, o ile mienie to nie zostało nabyte wyłącznie w celu dalszego zbycia; z najmu, dzierżawy lub udostępniania mienia do korzystania na innej podstawie;

¹⁰ A. Mariański, A. Żądło, *Opodatkowanie fundacji prywatnych*, Prz. Pod. 2018/8, s. 21–29.

z przystępowania do spółek handlowych, funduszy inwestycyjnych, spółdzielni oraz podmiotów o podobnym charakterze, mających swoją siedzibę w kraju albo zagranicą, a także uczestnictwa w tych spółkach, funduszach, spółdzielniach oraz podmiotach; z nabywania i ze zbywania papierów wartościowych, instrumentów pochodnych i praw o podobnym charakterze; z udzielania pożyczek spółkom zależnym oraz beneficjentom, a także z prowadzenia gospodarstwa rolnego i leśnego. Prowadzenie działalności gospodarczej wykraczającej poza ten zakres jest prawnie dozwolone, ale opodatkowane stawką „sankcyjną” 25%. Dlatego istotne staje się rzetelne prowadzenie spraw fundacji i zapewnianie zgodności jej działania z prawem.

Powyższe rozwiązanie należy uznać za pozytywny impuls do zakładania fundacji, aby bezpodatkowo pomnażać rodzinny kapitał. Dopiero wypłata świadczeń do beneficjenta jest opodatkowana, co do zasady, podatkiem dochodowym od osób prawnych, a dla dalszych członków rodziny dodatkowo podatkiem dochodowym od osób fizycznych. Niestety w trakcie procesu legislacyjnego, a nawet już po uchwaleniu ustawy, zostały wprowadzone zmiany niekorzystne dla takiego mechanizmu. W trakcie prac sejmowych pojawiła się wrzutka sejmowa skutkująca opodatkowaniem podatkiem przychodowym od wartości budynków, które są wynajmowane. Jednak zmiany wprowadzone po uchwaleniu ustawy należy uznać za skutek braku konsultacji społecznych finalnej wersji projektu ustawy, ale przede wszystkim jako rezultat nieodpowiedzialnych doradców. Wiele z tych osób, nie znając zasad funkcjonowania firm rodzinnych i celu ustawy, zaczęło oferować schematy optymalizacyjne z wykorzystaniem fundacji rodzinnych. Przyniosło to niekorzystne zmiany, przede wszystkim w obszarze wynajmowania składników majątku podmiotom powiązanym. Inne zmiany wynikające z nowelizacji z 14.04.2023 r.¹¹ co do zasady nie budzą takich opinii, chociaż mogły być wychwycone na etapie konsultacji społecznych ustawy. W szcze-

¹¹ Ustawa z 14.04.2023 r. o zmianie ustawy o funduszach inwestycyjnych i zarządzaniu alternatywnymi funduszami inwestycyjnymi, ustawy o obligacjach, ustawy o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym, systemie gwarantowania depozytów oraz przymusowej restrukturyzacji oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 8250).

gólności opodatkowanie ukrytych zysków jest jednym z instrumentów zapobiegających unikaniu opodatkowania.

Należy zresztą zwrócić uwagę na ryzyko zakwestionowania dokonywanych czynności w kontekście klauzuli przeciw unikaniu opodatkowania¹². Zasadniczo działania związane z sukcesją biznesu nie mogą być uznane za sztuczne czynności, których jedynym celem jest unikanie opodatkowania¹³. Jeżeli jednak nie przeprowadza się rzeczywistego procesu budowy firmy na pokolenia, tylko wykorzystuje fundację rodzinną do unikania opodatkowania, to klauzula może znaleźć zastosowanie. Dlatego tak istotne jest przeprowadzenie całego procesu z należytą starannością.

Przygotowanie firmy i rodziny do transferów pokoleniowych, czyli budowy przedsiębiorstwa wielopokoleniowego, to nie jest proste zadanie. Należy przy tym podkreślić, że założenie fundacji rodzinnej nie jest ani pierwszym, ani ostatnim etapem tego procesu. Tym bardziej że ustawa daje tylko podstawy do zaplanowania tego procesu w sposób adekwatny do potrzeb konkretnej rodziny. Nie ma zatem wzorców statutów, tak jak istnieją wzorce spółek prawa handlowego. To od fundatora i beneficjenta zależy, jaką treścią wypełnią statut. Jednak do tego potrzebne jest przede wszystkim przygotowanie i wspólne zaakceptowanie przez członków rodziny konstytucji rodzinnej.

Niniejsze opracowanie zostało przygotowane przez prawników, ale przede wszystkim większość z nas jest doradcami firm rodzinnych. Pracujemy z nimi od dziesięcioleci, znamy ich problemy, przygotowaliśmy dziesiątki strategii sukcesyjnych, a nawet zakładaliśmy fundacje zagraniczne. Znajomość regulacji prawnych jest bardzo ważna, ale dla właściwego przeprowadzenia procesu budowy firmy wielopokoleniowej niezbędna jest znajomość tego typu procesów i doświadczenie w nich.

¹² M. Wolska-Bryńska [w:] *Ordynacja podatkowa. Komentarz*, red. A. Mariański, Warszawa 2023.

¹³ A. Mariański, J. Żurawiński, *Sukcesja biznesu a obowiązujące i projektowane przepisy prawa, w tym w szczególności regulacje klauzuli o przeciwdziałaniu unikaniu opodatkowania*, MoP 2017/11, s. 11–15.

Dlatego należy pamiętać, że założenie fundacji rodzinnej nie jest pierwszym, a tym bardziej wystarczającym etapem tego procesu. Mamy już przykłady nieudanych sukcesji opartych na nieprawidłowo wdrożonych fundacjach prywatnych.

W prezentowanej książce udało nam się odnieść do pierwszych doświadczeń praktycznych związanych zarówno z zakładaniem oraz rejestrowaniem fundacji rodzinnych, jak i ich funkcjonowaniem. Oczywiście nie możemy jeszcze przewidzieć wszystkich możliwych problemów i wątpliwości, jednak niniejsze opracowanie powinno ułatwić podejmowanie racjonalnych decyzji w obszarze biznesowym oraz rodzinnym.

W związku z tym wiemy, że typowy komentarz prawniczy, czyli do poszczególnych przepisów ustawy, nie będzie miał dużej wartości. Nie chodzi tylko o umiejętność interpretacji ustawy, ale przede wszystkim o wiedzę, jak pomagać i doradzać firmom rodzinnym w całym procesie sukcesyjnym, a nie jedynie wsparcie w założeniu i zarejestrowaniu fundacji. Zdecydowaliśmy się zatem na opracowanie poszczególnych węzłowych zagadnień, co powinno pozwolić na głębszą ich analizę, czasami opartą bardziej na doświadczeniu niż tylko literze prawa o fundacji rodzinnej. Wierzymy, że procesy transferów pokoleniowych znacząco przyspieszą dzięki nowym rozwiązaniom. Jednocześnie obawiamy się szkodliwego doradztwa, w szczególności źle wdrożonych strategii sukcesyjnych oraz schematów agresywnej optymalizacji podatkowej.

Oddajemy w Państwa ręce naszą kolejną publikację dotyczącą sukcesji biznesu, a dokładnie budowy wielopokoleniowej firmy rodzinnej. Mamy nadzieję, że ułatwi ona nie tylko zakładanie fundacji, ale umożliwi także wdrożenie strategii sukcesyjnych. Pamiętajmy bowiem, że zwykła sukcesja biznesu to problem, a nie rozwiązanie. Budowanie firmy na pokolenia to znacznie bardziej złożony proces, ale dobrze, że mamy już polskie regulacje, które mogą pomóc w jego realizacji.

Łódź, 1 września 2023 r.

prof. Adam Mariański

Rozdział 1

FUNDATOR – PRAWA I OBOWIĄZKI

1.1. Fundator

Fundatorem, a zatem osobą powołującą do życia fundację rodzinną, mającą na celu realizację przez kolejne pokolenia przyświecających fundatorowi wizji i celów, na gruncie nowo powstałej ustawy o fundacji rodzinnej, może być wyłącznie osoba fizyczna posiadająca pełną zdolność do czynności prawnych, czyli osoba, która może samodzielnie oraz w sposób ważny i w pełni prawnie wiążący dokonywać czynności prawnych. Fundatorem nie może być zatem, poza osobą fizyczną nieposiadającą pełnej zdolności do czynności prawnych, także osoba prawna lub inna jednostka organizacyjna. Zgodnie z uzasadnieniem do projektu ustawy¹ ograniczenie kręgu osób mogących być fundatorami wyłącznie do osób fizycznych wynika z roli, jaką ma odgrywać fundacja rodzinna, a zatem gromadzenia i zarządzania majątkiem niegdyś należącym do osoby fundatora oraz realizowania wybranych celów prywatnych, poprzez inwestowanie majątku w określony sposób, a także spełniania świadczeń na rzecz beneficjentów.

Co istotne, wyżej wskazane ograniczenie podmiotowe daje podstawę do wniosku, że uprawnienie do bycia fundatorem będzie przysługiwać również cudzoziemcom, ponieważ jak wskazuje się w uzasadnieniu, zdolność fundowania osoby fizycznej wynikająca z posiadanej przez nią zdolności do czynności prawnych ustalana jest w przypadku cu-

¹ Druk sejm. nr 2798, Sejm IX kadencji.

dzoziemca na podstawie prawa ojczyzstego, na co wskazują przepisy Prawa prywatnego międzynarodowego. Dodatkowo, jak stanowi art. 11 ust. 2 p.p.m., jeżeli osoba fizyczna dokonuje czynności prawnej w zakresie prowadzonego przez siebie przedsiębiorstwa, wystarczy, że ma ona zdolność do dokonania tej czynności według prawa państwa, w którym przedsiębiorstwo jest prowadzone.

Elementem inicjującym zawiązanie fundacji rodzinnej przez samego fundatora jest złożenie przez niego oświadczenia o ustanowieniu fundacji rodzinnej. Oświadczenie to składane jest w akcie założycielskim jeszcze za życia fundatora albo – na co wskazuje sam ustawodawca w treści art. 11 u.f.r. – w testamencie. Sposób wyrażenia woli w przedmiocie ustanowienia fundacji rodzinnej wiąże się bezpośrednio z liczbą osób mogących przyjąć na siebie funkcję fundatora. Jak wskazuje bowiem art. 12 u.f.r., fundacja rodzinna może być ustanowiona przez więcej niż jednego fundatora, przy czym przepisy ustawy nie nakładają obowiązku, aby fundatorzy byli spokrewnieni ze sobą w jakikolwiek sposób. Niemniej jednak rozwiązanie to nie znajdzie zastosowania w przypadku fundacji rodzinnej ustanowionej przez fundatora w jego testamencie, ponieważ fundacja ustanowiona w testamencie może mieć tylko jednego fundatora. Nie będzie bowiem zaskoczeniem, że w polskim ustroju prawnym testament może zawierać rozrządzenia wyłącznie jednego spadkodawcy, co jednoznacznie wyklucza możliwość sporządzenia chociażby testamentu wspólnego małżonków, w którym ustanowią oni wspólnie fundację rodzinną, które to rozwiązanie dopuszczalne jest chociażby w niemieckim porządku prawnym. Warty zaznaczenia jest również fakt, że zgodnie z treścią art. 22 u.f.r. zarówno akt założycielski, jak i testament zawierające oświadczenia o ustanowieniu fundacji rodzinnej wymagają formy aktu notarialnego.

1.2. Sposób wykonywania uprawnień fundatora

W pierwszej kolejności – przed przystąpieniem do rozważań na temat poszczególnych praw i obowiązków fundatora, w jakie ustawodawca wyposażył go w treści ustawy – należy zaznaczyć, że zarówno prawa, jak i obowiązki fundatora są niezbywalne, na co wprost wskazuje treść

art. 13 ust. 1 u.f.r. Ustawodawca przyjął zatem, że fundator nie może przenieść swoich praw związanych z uczestnictwem w fundacji rodzinnej na inne osoby. Niemniej jednak ustawodawca dopuszcza rozwiązanie, zgodnie z którym fundator może w treści statutu fundacji powierzyć wykonywanie swoich uprawnień innej osobie, określając przy tym zakres powierzonych obowiązków. Trzeba jednak zaznaczyć, że w żadnym wypadku osoba taka nie stanie się z tego powodu fundatorem.

Warto również już na tym etapie wspomnieć, że w sytuacji ustanowienia fundacji rodzinnej przez więcej niż jednego fundatora wykonują oni swoje prawa i obowiązki wspólnie, chyba że statut fundacji stanowi inaczej, na co wskazuje treść art. 14 u.f.r. Dyspozytywny charakter przywołanego przepisu wskazuje zatem, że fundatorzy w sytuacji ustanowienia fundacji przez więcej niż jednego fundatora mogą w sposób odmienny uregulować kwestię realizacji powierzonych praw i obowiązków. Stąd dopuszczalne jest, na gruncie ustawy o fundacjach rodzinnych, rozwiązanie, zgodnie z którym fundatorzy w treści statutu zastrzegą inny sposób wykonywania praw i obowiązków, powierzając na przykład ich wykonywanie wyłącznie jednemu z fundatorów bądź niektórym, ograniczając jednocześnie zakres uprawnień w stosunku do pozostałych fundatorów.

Zarówno rozwiązanie pozwalające na powierzenie wykonywania uprawnień fundatora innej osobie, jak i możliwość powierzenia wykonywania tych uprawnień wyłącznie jednemu bądź niektórym fundatorom, z jednoczesnym ograniczeniem uprawnień pozostałym fundatorom, zgodnie z wolą ustawodawcy jest niezbędne z uwagi na możliwość wystąpienia ewentualnej niemożności realizacji powierzonych zadań osobiście przez fundatora ze względu na wiek, chorobę bądź po prostu brak woli dalszego angażowania się w bieżącą działalność samej fundacji rodzinnej.

1.3. Prawa fundatora

Prawa fundatora w kontekście fundacji rodzinnej odgrywają kluczową rolę w zarządzaniu fundacją i określają wiele ważnych aspektów, w tym strukturę organizacyjną, kadencje członków zarządu i rady nadzorczej

oraz powoływanie i odwoływanie członków tych organów. Dają one fundatorowi pełną kontrolę nad fundacją oraz umożliwiają wprowadzenie swojej wizji i wartości w działalność instytucji. Prawa te pozwalają na budowanie ładu rodzinnego oraz zwiększenie szans na podjęcie aktywności inwestycyjnej, a także mają fundamentalne znaczenie dla zachowania jego woli i intencji oraz skutecznego realizowania celów fundacji rodzinnej.

Fundator ma prawo, a zarazem obowiązek, do określenia celów fundacji, które mają być realizowane. To właśnie fundator ma najgłębszą wiedzę o swoich intencjach i wartościach, które chce przekazać poprzez fundację rodzinną. Może wyznaczyć cele, które dotyczą zarówno aspektów biznesowych, jak i rodzinnych, uwzględniając indywidualne potrzeby i priorytety swojej rodziny oraz rodzinnego interesu. Fundator ma również elastyczność w określaniu szczegółowych celów oraz nakreślaniu wizji działalności fundacji rodzinnej. To on, jako inicjator i założyciel, może wyznaczyć priorytety działania fundacji, uwzględniając zarówno aspekty biznesowe, jak i rodziny. Może określić cele związane z rozwojem rodzinnego przedsiębiorstwa, ze wspieraniem działalności charytatywnej, edukacyjnej czy kulturowej. Fundator ma swobodę i elastyczność w ustalaniu tych celów, co pozwala mu dostosować fundację do zmieniających się warunków i potrzeb.

Fundator ma także prawo do elastycznego określania świadczeń przysługujących beneficjentom fundacji. To on decyduje o rodzaju, formie i zakresie świadczeń, które będą przekazywane beneficjentom. Mogą to być świadczenia pieniężne, darowizny, prawa do korzystania z określonych dóbr czy inne formy wsparcia materialnego. Fundator ma swobodę w kształtowaniu tych świadczeń, uwzględniając indywidualne potrzeby beneficjentów i cele fundacji. Dodatkowo fundator ma możliwość dokonywania zmian w zakresie beneficjentów i przysługujących im świadczeń, co daje mu elastyczność i możliwość reagowania na zmieniające się okoliczności życiowe rodziny.

Ponadto art. 70 u.f.r. umożliwia fundatorowi ustanowienie w statucie fundacji rodzinnej zgromadzenia beneficjentów. Zgromadzenie beneficjentów jest organem stanowiącym w fundacji rodzinnej, w którym biorą

udział beneficjenci fundacji. Fundator ma prawo określenia osób, które będą tworzyć zgromadzenie beneficjentów, przy czym jego obowiązkiem jest wskazanie chociaż jednej osoby wchodzącej w skład zgromadzenia beneficjentów.

Fundator ma prawo powoływania i odwoływania członków zarządu, o ile statut fundacji nie stanowi inaczej, a po jego śmierci uprawnienie to będzie należeć do rady nadzorczej, jeśli ta została ustanowiona. Z kolei w przypadku śmierci fundatora przy jednoczesnym braku rady nadzorczej uprawnienie do powoływania i odwoływania członków zarządu będzie leżeć w gestii zgromadzenia beneficjentów. W przypadku tworzenia fundacji rodzinnej w testamencie fundator ma obowiązek wskazania członków zarządu. Jest to konieczne z punktu widzenia zgłoszenia fundacji do rejestru. Fundator musi uzyskać zgodę tych osób na pełnienie funkcji członków zarządu i sporządzić testament uwzględniający te informacje. Brak wskazania członków zarządu doprowadzi do nieskutecznego powołania organu zarządzającego fundacją, a tym samym uniemożliwi powołanie samej fundacji do życia. Należy również zaznaczyć, że w sytuacji powołania fundacji rodzinnej w testamencie to zarząd uprawniony jest do zgłoszenia fundacji do odpowiedniego rejestru. Zatem w takiej sytuacji brak skutecznego ustanowienia zarządu będzie skutkować brakiem organu uprawnionego do złożenia stosownych wniosków rejestrowych.

Ponadto, zgodnie z art. 64 u.f.r., fundator w statucie fundacji rodzinnej może ustanowić radę nadzorczą. Członek rady nadzorczej jest powoływany na pięcioletnią kadencję, chyba że statut stanowi inaczej. Fundator ma prawo powoływania i odwoływania członków rady nadzorczej, a po jego śmierci uprawnienie to będzie przysługiwać zgromadzeniu beneficjentów, chyba że fundator w treści statutu postanowi inaczej. Jeśli fundacja rodzinna jest ustanawiana w testamencie, fundator może określić w nim osobę lub osoby, które zostaną powołane do pełnienia funkcji członka lub członków pierwszej rady nadzorczej.

Ważnym aspektem praw fundatora w fundacji rodzinnej jest możliwość wykluczenia spod zarządu rodziców przedmiotów przypadających małoletniemu beneficjentowi, zgodnie z art. 33 u.f.r. Oznacza to, że jeśli

fundator zastrzeże takie postanowienie w statucie fundacji rodzinnej, rodzice nie będą mieli prawa zarządzania przedmiotami przekazanymi dziecku jako beneficjentowi fundacji. Zadaniem zarządu fundacji będzie wówczas dokonywanie decyzji w imieniu beneficjenta.

Interesującym aspektem, na który warto zwrócić uwagę, jest również fakt braku ograniczeń w możliwości łączenia roli fundatora, beneficjenta i członka zarządu w przypadku fundacji rodzinnej. Przepisy ustawy o fundacjach rodzinnych nie wykluczają możliwości jednoczesnego zasiadania fundatora w zarządzie fundacji. Fundator może więc pełnić funkcję zarządczą, podejmując decyzje dotyczące fundacji, jednocześnie będąc beneficjentem jej działalności. Rozwiązanie to argumentuje się tym, że układ taki ma uzasadnienie, ponieważ to fundator, który zgromadził majątek i ma największą wiedzę na temat zarządzania nim, jest najlepiej wyposażony do podejmowania decyzji dotyczących samej fundacji. Ponadto założyciel fundacji ma świadomość wartości, które przyświecały mu podczas jej powoływania, co może wpływać na podejmowane decyzje i cele fundacji rodzinnej.

1.4. Uprawnienia doradcze i kontrole fundatora

Kolejne uprawnienia, w jakie został wyposażony fundator na gruncie ustawy o fundacjach rodzinnych, możemy zakwalifikować jako uprawnienia doradcze i kontrolne. Jak stanowi treść art. 15 u.f.r., fundator może kierować do organów fundacji rodzinnej uwagi, opinie lub zalecenia dotyczące jej działalności.

Rola fundatora nie wyczerpuje się zatem z chwilą ustanowienia samej fundacji, ustalenia treści statutu oraz zgłoszenia jej do odpowiedniego rejestru fundacji rodzinnych. Fundator może również w trakcie funkcjonowania oraz realizacji zadań fundacji rodzinnej, ustalonych w treści statutu, wpływać na jej działalność poprzez kierowanie do organów fundacji – a zatem zarządu, zgromadzenia wspólników, a także rady nadzorczej, jeżeli ta została ustanowiona – uwag, opinii i zaleceń. Mogą one dotyczyć przede wszystkim sposobu realizacji zadań statutowych fundacji, zmian w systemie zarządzania fundacją oraz opinii i ocen

w przedmiocie podejmowanych czynności przez poszczególne organy fundacji rodzinnej.

Ustawodawca nie określił w treści przepisów ustawy, czy wskazane przez niego uwagi, opinie oraz zalecenia posiadają charakter wiążący dla organów fundacji rodzinnej. Z samych jednak definicji wskazanych przez ustawodawcę dokumentów należy wnioskować, że uwagi, opinie oraz zalecenia fundatora nie posiadają charakteru wiążącego. Będzie o tym świadczyć również fakt, że w tożsame uprawnienia wyposażeni zostali także beneficjenci fundacji rodzinnej. Jak stanowi bowiem bliżnicza w stosunku do art. 15 u.f.r. treść art. 41 u.f.r., beneficjent może kierować do organów fundacji rodzinnej uwagi, opinie lub zalecenia dotyczące jej działalności. Niemniej jednak pomimo faktu, że uwagi, opinie i zalecenia nie pociągają za sobą większych konsekwencji prawnych, mogą one stanowić ważną wskazówkę dla osób odpowiedzialnych za zarządzanie fundacją, umożliwiając fundatorowi wyrażenie swoich oczekiwań i wskazówek odnośnie do działalności fundacji.

Fundator został również wyposażony przez ustawodawcę, w ramach kompetencji kontrolnych, w prawo do przeglądania akt rejestrowych fundacji rodzinnej oraz otrzymywania poświadczonych odpisów, wyciągów, zaświadczeń i informacji z tychże akt. Jak stanowi art. 113 ust. 1 u.f.r., dla każdej fundacji rodzinnej prowadzi się odrębne akta rejestrowe obejmujące akta postępowań prowadzonych przez sąd rejestrowy. Z kolei zgodnie z art. 4 ust. 2 u.f.r. sądem prowadzącym rejestr fundacji rodzinnych jest Sąd Okręgowy w Piotrkowie Trybunalskim. W tym miejscu należy zwrócić uwagę na krąg podmiotów, jakie zostały wyposażone wraz z fundatorem w prawo do przeglądania akt rejestrowych oraz prawo do otrzymywania poświadczonych odpisów, wyciągów, zaświadczeń i informacji. Jak stanowi treść art. 113 ust. 2 u.f.r., akta rejestrowe może przeglądać, w obecności pracownika sądu rejestrowego, fundator, członek organu fundacji rodzinnej, beneficjent oraz osoba mająca interes prawny. Zgodnie zaś z ust. 3 przywołanego przepisu fundator, członek organu fundacji rodzinnej, beneficjent oraz osoba mająca interes prawny ma prawo otrzymać poświadczone odpisy, wyciągi, zaświadczenia i informacje z akt rejestrowych.

Należy zatem zaznaczyć, że ustawodawca zawęził krąg podmiotów mających dostęp do akt rejestrowych fundacji rodzinnych, tym samym ograniczając w ten sposób jawność samych akt w stosunku chociażby do akt rejestrowych spółek handlowych, do których dostęp – zgodnie z art. 10 ustawy o KRS statuującym zasadę jawności akt rejestrowych podmiotów wpisanych do rejestru – posiada każda osoba, z zastrzeżeniem wyjątków wskazanych w ustawie.

Kolejnymi uprawnieniami, w jakie został wyposażony fundator w ramach kontroli nad bieżącą działalnością oraz realizacją zadań i celów fundacji rodzinnej, a w szczególności w ramach kontroli nad podejmowanymi działaniami przez organy fundacji rodzinnej, jest prawo do wytoczenia powództwa o uchylenie uchwały organu fundacji rodzinnej oraz powództwa o stwierdzenie nieważności uchwały organu fundacji rodzinnej, wskazane odpowiednio w art. 82 oraz 83 u.f.r.

Jak wynika z treści art. 82 ust. 1 u.f.r., fundator, beneficjent lub członek organu fundacji rodzinnej może wytoczyć przeciwko fundacji rodzinnej powództwo o uchylenie uchwały organu fundacji rodzinnej sprzecznej z jej statutem lub celem fundacji rodzinnej. Przywołany przepis wprowadza zatem możliwość zaskarżenia uchwały poprzez wniesienie powództwa o jej uchylenie. Warunkiem zaskarżenia jest zaistnienie przesłanki wskazanej w treści przepisu, a zatem podjęcie przez organy fundacji rodzinnej uchwały sprzecznej ze statutem lub z celem fundacji rodzinnej oraz wytoczenie powództwa przez osobę z kręgu podmiotów uprawnionych do tego. Podmiotami tymi, zgodnie z brzmieniem przepisu, są fundator, beneficjenci lub członek organu fundacji rodzinnej. Dodatkowo ustawodawca w treści art. 82 ust. 2 u.f.r. określił termin wniesienia powództwa, wskazując, że powództwo może zostać wniesione w terminie miesiąca od dnia otrzymania wiadomości o uchwale, nie później jednak niż w terminie sześciu miesięcy od dnia podjęcia uchwały.

Obok powództwa o uchylenie uchwały organów fundacji rodzinnej ustawodawca przewidział również możliwość wniesienia powództwa o stwierdzenie nieważności uchwały, wskazane we wcześniej wspo-